

BØRNS SEKSUELLE LEGE

Dorthe Lippert

Er seksuelle lege mellem børn eksperimenterende eller udnyttende? Giver det anledning til bekymring, når et barn udviser seksuel adfærd, eller er det helt »normalt«? Der er et grænseområde mellem børns almindelige indbyrdes seksuelle lege og seksuelle overgreb børn imellem. Referencerne i denne artikel er internationale undersøgelser af henholdsvis børns almindelige seksualitet i førskolealderen og skolealderen og problematisk seksuel adfærd mellem børn i samme alder. Børns almindelige seksualitet kan indeholde masturbation, blottelse, undersøgelse af egne og andres (børns og forældres) genitalier med og uden manuel berøring. Det er også almindeligt, at børn tilsyneladende ikke udviser en seksuel aktivitet. Når der er seksuelle overgreb børn imellem, vil der ofte være en magtforinkel mellem børnene. Der kan forekomme vold eller trusler, og den seksuelle aktivitet vil ofte ligge udenfor almindelige sexlege mellem børn. Oralt, analt og vaginalt samleje er meget ualmindeligt i førskole-alderen og heller ikke almindeligt i 6-12 års alderen.

Forskellige typer af undersøgelser

Der er primært tre forskellige indgangsvikler til at undersøge børns almindelige seksuelle adfærd.

- Én retning spørger mødre (Friedrich et al. 1991; Friedrich et al. 1992; Wells et al. 1995) eller andre omsorgspersoner (Larsson et al. 1994; Lindblad et al. 1995) om deres observationer af børns adfærd.
- En anden retning er retrospektiv, hvor man spørger voksne om deres erindringer om tidlige barndomsoplevelser af seksuel karakter (Finkelhor 1980; Greenwald & Leitenberg 1989; Haugaard & Tilly 1988; Lamb & Coackley 1993; Leitenberg et al. 1989).
- Den sidste retning tager udgangspunkt i børn, der er henvist til behandling på grund af bekymring for deres seksuelle adfærd og sammenligner med en komparativ gruppe af børn, der ikke udviser bekymrende seksuel adfærd (De Jong 1989; Gordon et al. 1990; Hibbard & Hartman 1992; Wells et al. 1995).

Dorthe Lippert er cand. psych og har i de sidste 4 år været ansat ved Sct. Stefans rådgivningscenter, der er Københavns kommunes børne- og familierådgivning. En stor del af centrets behandlingssager omhandler familier, hvor et eller flere børn har været udsat for seksuelle overgreb.

Der er indenfor alle tre forskningsretninger oplagte fejlkilder (der ikke vil blive diskuteret nærmere her). Men det ville formentlig give andre resultater, hvis man kunne spørge børnene direkte. Dette ville give en række etiske dilemmaer, hvilket antagelig er årsagen til, at der er valgt andre forskningsmetoder.

Selvom der er forskelle i resultaterne i de forskellige undersøgelser er der dog visse tendenser der er enslydende med hensyn til niveauet af seksuel aktivitet, typen af seksuel aktivitet og dynamikken i børns seksuelle adfærd (Heiman 1998). Dette vil blive beskrevet nærmere i de følgende afsnit.

Børns almindelige seksualitet i før-skole alderen

Den seksualitet, der beskrives i forskningen i førskole-alderen, er primært i forhold til, om barnet er blufærdigt, eller det ikke bekymrer sig om at vise sine kønsdele, søger kropskontakt med voksne eller undgår dette. Denne adfærd vil jeg ikke beskrive som direkte seksuel, idet manglende blufærdighed i denne alder dels er udtryk for barnets udviklingstrin og dels den kulturelle kontekst barnet er i (de færreste vil føle sig blufærdighedskrænket af en 2½ årigs nøgenhed, og derfor ikke tilskynde barnet til at tage tøj på). Kropskontakt med voksne er et emotionelt og fysisk behov hos barnet af ikke-seksuel karakter.

Derudover kan børnene være optaget af masturbation og se på andre børns eller voksnes kønsdele, og disse adfærdstyper kan frembringe seksuelle følelser hos barnet.

Autoerotisk stimulation

Meget tyder på at vi allerede fra fostertilværelsen har en seksualitet. Skanninger af drengefostre har vist, at drenge får erektion allerede på dette tidlige tidspunkt i tilværelsen (Rutter 1971 og Langfeldt 1990). Hos drenge kan man også allerede fra fødslen konstatere erektion. Det forekommer hos alle drenge under REM søvnen, spontant når de er vågne og ved manuel eller anden genital stimulation. Langfeldt (1990) skriver endvidere om en observation af to piger i spædbarnsalderen, der har indikeret, at også de oplever ophidselse (arousal). Der er ingen grund til at antage at klitoris skulle opføre sig anderledes end penis med hensyn til disse erektionsmekanismer (Langfeldt 1990, De Jong 1989). De tidlige genitale aktiviteter er begyndelsen på barnets seksualitet. I begyndelsen har børnene ingen kontrol over genitaliernes aktivitet.

Det andet aspekt af den biologiske side af seksualiteten er evnen til at få orgasme. Orgasmen opnås ikke automatisk, som det er tilfældet med den genitale aktivitet. »*Children or adults seem to have to learn how to be orgasmic, directly or indirectly...*« (Langfeldt 1990, p. 179). Der er ikke foretaget undersøgelser der viser, hvornår man oplever den første or-

gasme, men Langfeldt henviser til interviews med børn og unge i Norge, der viser at omkring 10% af børnene mellem 4 og 10 år opnår orgasme ved masturbation. Rutter (1970) henviser til Kinsey rapporterne, der har vist, at børn helt ned til 5 måneders alderen kan opnå orgasmelignende reaktioner. Det ses dog oftest først på et senere tidspunkt (Kinsey et al. 1948 og 1953).

I begyndelsen af spædbarnstilværelsen er der intet der tyder på, at barnet berører genitalierne mere end resten af kroppen. Drengene opdager almindeligvis deres penis under badning eller bleskift omkring 6-8 måneders alderen, mens piger først bliver opmærksomme på deres genitalier 2-3 måneder senere (Galenson 1990). Langsomt lærer barnet, at stimulation af genitalierne er specielt rart, og det vil derfor øge berøringen af disse (Rutter 1971). »*Between the 15th and 19th months...heightened genital sensitivity began to serve as a source of focused pleasure which was far more intense than that which the earlier forms of genital self-stimulation had provided...Accompanying evidence of erotic arousal included facial expressions of excitement and pleasure, flushing, rapid respiration and perspiration.*« (Galenson, 1990 p. 172). Det lader således til, at hvis børn får muligheden, vil de meget tidligt i tilværelsen masturbere og have reaktioner på dette, der svarer til større børns og voksnes reaktioner.

I de første leveår har størstedelen af børnene ble på, og det er derfor svært for dem at stimulere deres genitalier, bortset fra badesituationer eller lignende. Omkring 2-3 års alderen bliver de fleste børn renlige og bruger derfor ikke ble længere. Samtidig er barnets motorik så veludviklet at det kan stimulere genitalierne, det vil sige at både mulighed for og evne til masturbation øges. Drengene stimulerer oftest penis manuelt, mens pigernes selv-stimulation kan være manuel, nive eller klemme kønslæberne omkring klitoris eller gnide sig mod objekter (f.eks. armlæn) (Galenson 1990).

Der er foretaget en stor svensk undersøgelse af 2-6 årige førskole-børns seksualitet i børnehaven (Larsson et al. 1994 og Lindblad et al. 1995). Her spurgte man pædagoger om deres observationer af børnenes seksuelle adfærd i institutionen. I undersøgelsen fandt man også, at onani er en almindelig adfærd, men hvis onanien enten var obsessiv, uden nydelse eller på en måde, der gav smerte, var det meget ualmindeligt.

De fandt ingen kønsforskelle med hensyn til hvor ofte børnene masturberede og hvor mange henholdsvis drenge og piger, der gjorde det (Lindblad 1995). Langfeldt 1990 (Norge) har heller ikke fundet forskelle på aktivitetsniveauet af masturbationsadfærden blandt drenge og piger, hvilket også er i overensstemmelse med nogle danske pædagogers erfaringer. Det er dog i modsætning til både Rutter (1971), Galenson (1990) og Friedrich et al. (1991), der anfører at drenge udviser væsentlig mere masturbationsadfærd end piger. Friedrichs forklaring på dette er »*The ob-*

ervation that young boys engage in more masturbatory activity than girls may be because male genitalia are more visible and thus more easily accessible.» (p. 456).

Hvorvidt de modsætningsfyldte resultater skyldes kulturforskelle (f.eks. hvad man tillader drenge/piger i forskellige kulturer), informanternes forhold til børnene (pædagoger overfor mødre) eller den kontekst børnene blev observeret i, er svært at vide. Men det må antages, at alle tre faktorer har en indflydelse på resultaterne.

I Lindblad et al.s undersøgelse fandt man endvidere, at hos de børn der havde en adfærdsmæssig forstyrrelse, var der 17% der masturberede i børnehaven sammenlignet med 5% i den ikke-forstyrrede gruppe. Der gives i undersøgelsen ingen forklaring på dette. Men ser man på hvilken funktion onani har (den er indadvendt og virker beroligende), kunne dette være en grund til, at adfærdsforstyrrede børn i højere grad har brug for denne aktivitet, også når de er sammen med andre børn.

I undersøgelsen af Friedrich et al. (1991 og 1992), hvor man spørger mødre om deres observationer af deres børn, viser tallene væsentlig højere masturbationsadfærd blandt børnene. Her masturberer 15,3% af de normative mod 28,6% af de børn der har været udsat for seksuelle overgreb. Når mødre bliver spurgt om hvor mange børn der berører deres kønsdele hjemme er tallene væsentlig højere, idet 64,1% af drengene og 54,4% af pigerne udviser denne adfærd. Mange børn vil formentlig allerede på dette tidspunkt (før 6 år) have lært ikke at onanere, når der er andre tilstede, og tallet for masturbation må derfor anslås for væsentligt højere end de her angivne.

Berøring af voksnes genitalier og bryster

Det er meget almindeligt at børn i 2-4 års alderen er optaget af moderens bryster/genitalier og faderens penis. Således viste en undersøgelse af Rosenfeld et al. (1986) at kun 10% af børnene *aldrig* rørte henholdsvis moderens bryster/genitalier og kun 35-40% *aldrig* rørte faderens penis. Disse berøringer vil som oftest ske i naturlige situationer hvor forældrene er nøgne f.eks, når de bader sammen med deres børn. Men det er ikke almindeligt at børn rører ikke-familære voksnes genitalier eller beder den voksne om at røre sine. Det var mere almindeligt at berøre ikke-familære kvinders bryster (Lindblad et al.1995). Dette stemmer overens med Friedrich et al. (1992), der både fandt det almindeligt, at børn berører kvinders bryster, og ikke fandt forskelle mellem børn, der har været udsat for seksuelle overgreb og kontrolgruppen.

Seksualiteten i relation til andre børn

Den svenske undersøgelse viste, at det var mindre almindeligt, at børnene undersøgte egne genitalier end så på andre børns kønsdele i børnehaven. Adfærden med at se på andres genitalier nåede sit højdepunkt omkring 3-års alderen, herefter var det i aftagende. Omkring 3 års alderen

bliver børnene mere optaget af kønsidentiteten. De vil f.eks. være optaget af at se på hinanden når de er på toilettet, og de vil komme med bemærkninger om, om man ligner far eller mor, eller det andet barn ligner én selv.

Eks¹.: En pige på 3½ år peger på en jævnaldrene dreng da han tisser og siger: »Se han har en tissemand, så han er en far. Jeg har en tissekone, så jeg er en mor.«

Børnene bliver bevidste omkring forskellene på drenge og piger både fysisk, men også i forhold til, hvem de foretrækker at lege med. De vil begynde at foretrække eget køn og mere kønsspecifikke lege. Dette gør sig i højere udstrækning gældende for drenge end for piger, og det sker tidligere for drenge (Rutter 1971).

Børnehavebarnet er interesseret i kønsforskelle og -ligheder. Drenge kan f.eks. tisse på kryds, måle hvis tissemand er størst, hvad sker der når man hiver i den, eller rører ved den? Piger vil tilsvarende undersøge hinanden og se på hinanden i skridtet. Ligeledes vil piger og drenge også være optaget af, hvordan de ser forskellige ud.

I den svenske undersøgelse var den almindeligste interaktive leg at undersøge hinanden; »doktor-leg«.

Eks.: Seks 5-5½ årige drenge og piger leger »hemmelige« lege i pudrummet. Legen går ud på at tage tøjet af og se på hinandens kønsorganer. De løber ind og ud af rummet og fniser meget. Det er forbudt for voksne og yngre børn at komme ind.

En anden almindelig leg er at simulere seksuel aktivitet. Dette kan f.eks. være at lege »bolle-lege«, hvor børnene med eller uden tøj på ligger ovenpå hinanden og f.eks. siger »nu boller vi, og så får vi et barn«. Mere avanceret viden om voksen-seksualitet er ikke så almindeligt. Dette er naturligvis afhængigt af, hvilke informationer det enkelte barn har fået hjemme. F.eks. vil det være oplagt at fortælle børn om befrugtning og dermed forenkledte udgaver af voksenseksualiteten, hvis barnet skal have en lillebror/-søster. Mange forældre vil vælge at fortælle børnene om dette, eventuelt ved hjælp af bøger eller video-film, lavet specifikt til børn i denne alder. Herved får barnet en »teoretisk« viden om voksenseksualitet, men det er sjældent, at børn fører »teorien« ud i handling. Men de kan videregive deres viden til andre børn verbalt.

1. Med mindre andet er anført er eksemplerne i denne artikel fra egne kliniske erfaringer, observationer af børn eller samtaler med pædagoger.

»Kyssefangeleg« er en anden almindelig leg mellem børn, hvor nogen (ofte pigerne) skal fange andre (typisk drengene) for at kysse dem. Den seksuelle del af legen er både kysseriet men også kønsopdelingen, som adskiller denne leg fra almindelig fangeleg. Den vil ofte være omgærdet med let ophidselse og megen fnisen blandt børnene.

Nogle seksuelle lege er mindre almindelige, f.eks. hvis børn stikker genstande op i hinanden (Lindblad et al. 1995; Larsson et al. 1994; Friedrich et al. 1991). En sådan adfærd behøver dog ikke være udtryk for, at barnet har været udsat for seksuelle overgreb, men kunne f.eks. være, at barnet i forbindelse med sygdom har fået stikpiller eller taget temperatur. Disse oplevelser, som måske har været ubehagelige (om end nødvendige) for barnet, udspiller det så i sin leg med andre børn, hvor det er dette barn der bestemmer og tager »temperatur« (stikker en pind op i anus/vagina) på et andet barn. »*The occurrence of a rare sexual behavior in a single case cannot in itself be interpreted as proof of sexual abuse. Still, the occurrence of such unusual behaviors may necessitate special clinical attention.*« (Lindblad et al. 1995, p. 575). Man må naturligvis altid se på, hvilken kontekst barnet er i, hvis det udlever mindre almindelige seksuelle lege, og ikke udelukkende fokusere på indholdet i den seksuelle aktivitet.

Børns almindelige seksualitet i skolealderen/præpuberteten

Omkring skolealderen øges børnenes blufærdighed og der opstår *tilsyneladende* en seksuel hæmning. De begynder f.eks. at forlange privathed på toilettet eller når de skifter tøj, og de kan ikke lide, hvis forældrene er nøgne, hvor de tidligere var ligeglade eller direkte optaget af forældrenes kønsdele. De ønsker ikke at diskutere fantasier, der har en romantisk baggrund med forældrene. De synes sex er ulækkert og i hvert fald ikke noget deres forældre beskæftiger sig med!

Jo ældre børnene er des mere er de opmærksomme på at holde deres seksuelle lege hemmelige. Nogle undersøgelser viser, at børn er mest seksuelt aktive i 3-5 års alderen (Friedrich et al. 1991), hvorefter den seksuelle aktivitet er aftagende indtil puberteten. I denne undersøgelse, hvor man spurgte mødre til 2-12 årige om deres børns seksualitet, lå de 7-12 årige sammenlignet med 2-6 årige kun højere i seksuel adfærd i 6 ud af 35 områder².

2. Dette var: beder om at se bestemte tv-udsendelser; imiterer samleje; imiterer seksuel adfærd med dukker; taler om seksuel adfærd; anvender seksuelle ord og ser på nøgenbilleder.

I de retrospektive undersøgelser er der dog intet der tyder på, at seksualiteten skulle være aftagende i 6-12 års alderen. Til gengæld er børnene i denne alder blevet mere opmærksomme på at skjule det for deres forældre. Således svarede 56% af de adspurgte i Lamb og Coackley (1993), at ingen opdagede eller fik viden om deres seksuelle leg, og af de resterende var det kun omkring halvdelen, hvis forældre havde kendskab til deres seksuelle aktiviteter. Tilsvarende i en anden undersøgelse svarede kun 23%, at deres forældre havde kendskab til deres leg (Leitenberg et al. 1989). Når Friedrichs undersøgelse således tyder på, at børn er mindre optaget af seksualitet i skolealderen end i børnehave-alderen, skyldes dette formentlig, at det i denne undersøgelse er mødrene, der er blevet spurgt, og at børnene i 6-12 års alderen i større udstrækning skjuler deres seksualitet for forældrene. Dette bekræftes også af Finkelhor (1980), der undersøgte søskendes indbyrdes seksualitet. Størstedelen af de seksuelle oplevelser, der blev rapporteret i hans materiale, lå i aldersgruppen 8-11 år. Kun 12% havde tidligere afsløret deres seksuelle lege.

Langfeldts (1990) interviews med børn i Norge har vist, at børnene aldrig fortæller om deres seksuelle aktiviteter til nogen udenfor den gruppe, hvori aktiviteterne foregår. »*There are strong unspoken rules of not disclosing what the 'secret society' does and who the members are.*« (p. 191). Der er på baggrund af dette stor sandsynlighed for, at når man spørger omsorgspersoner (forældre, pædagoger eller lærere) om deres observationer af børns seksualitet i 6-12 års-alderen, vil tallene blive væsentlig lavere, end hvis man spurgte børnene selv.

Sammenstilling af retrospektive undersøgelser

Jeg har i tabel 1 opstillet tre retrospektive undersøgelser³.

I undersøgelsen af Haugaard og Tilly (1988) bad man 1784 studerende (gennemsnitlig alder 19,2 år) om at udfylde et anonymt spørgeskema om seksuelle erfaringer fra barndommen med andre børn eller voksne. 61% besvarede spørgeskemaerne og heraf gav 42% udtryk for, at de havde haft seksuelle oplevelser i præpuberteten. Det er besvarelsene fra disse 42%, der kan ses af tabellen.

Lamb og Coackley (1993) gav et spørgeskema til 300 kvindelige studerende (gennemsnitlig alder 20,6 år) på et kvinde-college. De blev bedt om at beskrive én erindring om en normal seksuel legeoplevelse fra barndommen. 43% returnerede spørgeskemaet og af dem beskrev 85% erindringer om seksuelle lege i barndommen.

Den sidste undersøgelse er af Leitenberg, Greenwald og Tarran (1989) hvor man spurgte 526 studerende (gennemsnitlig alder 19 år) om deres seksuelle erfaringer i præpuberteten og/eller i den tidlige pubertet. Mere

3. Der er naturligvis også sandsynlighed for stor fejlmargen i denne type undersøgelser; informanternes erindringer kan være anderledes end hvad der reelt skete, de kan have fortrængt eller glemt oplevelser m.m.

specifikt bad man informanterne besvare spørgsmål om seksuelle erfaringer med henholdsvis søskende og ikke-søskende. Resultaterne er beskrevet i to artikler Leitenberg et al. 1989 og Greenwald et al. 1989. Det er primært den førstnævnte jeg har anvendt i tabellen, og der er kun medregnet de informanter, der beskriver seksuelle erfaringer i præpuberteten.

	Haugaard og Tilly (1988)		Leitenberg et.al. (1989) (n=235) 61%	Lamb og Coackley (1993) Kvinder (n=108) 85%	
	Piger (n=276) 39%	Drenge (n=206) 47%			
Sexuel aktivitet:					
Kys og knus	26%	23%	} 59%	14%	
Blottelse	33%	26%		} 61%	26%
Berøring	15%	12%			15%
Genital berøring	16%	24%		17%	
Oral	4%	4%	} 41%	4%	
Forsøgt samleje	3%	7%		6%	
Samleje	1%	3%		(obj. i gent.)	
Andet	1%	1%			
Informants alder	8,75 (2,4)	9,34 (2,4)	9,42 (2,33)	7,5 (2,0)	
Alder for andet barn	9,45 (2,9)	9,67 (2,7)	9,99 (2,68)		
Heterosexuel	72%	87%	75%	44%	
Homosexuel	28%	13%	25%	56%	
Forhold til andet barn:					
Fremmed	1%	1%			
Bekendt	8%	10%			
Ven	79%	82%		76%	
Familie	12%	8%	18% (søskende)	9%	
Antal oplevelser	2,52 (1,98)	2,84 (2,2)	58% mindst én gang mere		
Hvem startede aktiviteten					
Informant	9%	49%	6%		
Andet barn	84%	46%	41%	56%	
Tredje person	7%	5%	fælles 54%		
Tidligere afsløret/røbet			56%	44%	
Forældres viden			23%	23%	

Tabel 1⁴

4. Det er naturligvis problematisk direkte at sammenligne tre undersøgelser med hinanden, idet baggrunden og formålet med undersøgelserne er forskellige. Når jeg alligevel har valgt at opstille de tre undersøgelser samlet i en tabel skyldes det et ønske om at give et overblik over de sammenfald, der trods alt findes i undersøgelserne.

I alle tre undersøgelser er den mest almindelige form for seksualitet i præpuberteten ikke-genital, idet mellem 59% og 74% af informanternes beskrivelser af seksuelle lege er kys, knus, blottelse og berøring (af ikke-genital art). 16-17% af kvinderne og 24% af mændene beskriver genital berøring. Derimod er både oralt, analt og vaginalt samleje ikke almindeligt i præpuberteten. Det er således kun 4% der giver udtryk for erfaringer med oral-sex og mellem 1-3% der har haft erfaring med samleje⁵.

Lamb og Coackleys (1993) undersøgelse afviger fra de to andre undersøgelser med hensyn til det andet barns køn. I denne undersøgelse giver 56% af informanterne udtryk for en homoseksuel kontakt, i modsætning til de to andre undersøgelser, hvor kun omkring en fjerdedel har beskrevet homoseksuelle erfaringer. Dette kan skyldes, at informanterne i Lamb og Coackleys (1993) undersøgelse beskriver seksuelle erfaringer, hvor de er yngre end i de to andre undersøgelser. Informanterne beskriver således erfaringer, hvor de er 1-2 år yngre (7,5 år) end i de to andre undersøgelser (mellem 8,75 og 9,42).⁶ Generelt viser undersøgelserne at piger oftere end drenge har seksuelle erfaringer med samme køn. Undersøgelserne viser også samstemmende, at pigerne sjældnere tager initiativ til den seksuelle kontakt end drengene.

I alle undersøgelserne havde omkring 80% af informanterne deres erfaringer med en jævnaldrende ven. Ca. 10% havde seksuelle oplevelser med et familiemedlem (søskende). Her afviger undersøgelsen af Leitenberg et al. (1989), idet 18% gav udtryk for seksuelle erfaringer med søskende. Dette kan skyldes, at netop deres undersøgelse specifikt bad informanterne beskrive seksuelle erfaringer med søskende, såvel som seksuelle erfaringer med ikke-søskende. I de to andre undersøgelser blev informanterne bedt om at beskrive henholdsvis den seksuelle oplevelse fra barndommen, der oplevedes som mest betydningsfuld (Haugaard og Tilly, 1988) og beskrive én erindring om en normal barndomsseksuel legeoplevelse (Lamb og Coackley, 1993). Det er således muligt at informanterne i disse undersøgelser havde seksuelle oplevelser med søskende, men enten ikke anså dem for mest betydningsfulde, ikke lå indenfor normale barndomsseksuelle lege eller af andre årsager valgte at beskrive andre oplevelser.

-
5. Det fremgår ikke af undersøgelserne om »intercourse« udelukkende refererer til vaginalt samleje eller om det også inkluderer analt samleje.
 6. En anden hypotese kan være at kvinder, der vælger at gå på et rent kvinde-college, også tidligere i tilværelsen mest har omgædes eget køn. På baggrund af dette vil det også være oplagt, at de seksuelle erfaringer i større udstrækning vil have været med eget køn. Dette er hverken beskrevet eller problematiseret i undersøgelsen.

Undersøgelsen af Greenwald og Leitenberg (1989) viser at seksuelle erfaringer med søskende sker i en tidligere alder, med yngre partnere, og de gentages sjældnere end seksuelle lege med ikke-søskende. De anfører endvidere, at i 23% af søskendeoplevelserne skete det mellem søskende hvor aldersforskellen var 5 år eller mere. En fjerdedel af de seksuelle oplevelser mellem søskende havde et udnyttende element over sig.

Et andet interessant fund er, at seksuelle lege søskende imellem væsentlig sjældnere bliver afsløret (17% af tilfældene) end seksuelle lege med ikke-søskende (53% af tilfældene). Dette stemmer overens med Finkelhor (1980).

Lamb og Coackley (1993) konkluderer, at både tyrannisering og manipulation forekommer indenfor konteksten af »normale« seksuelle lege i barndommen. Når piger har seksuelle lege med drenge, er der større sandsynlig for at de føler sig overtalt, manipuleret eller tvunget ind i en aktivitet, som de ikke føler sig tryk ved. Dette er i modsætning til Leitenberg et al. (1989), hvis undersøgelse viser, at kun meget få af de seksuelle oplevelser mellem børn involverede trusler, vold eller oplevelsen af at blive udnyttet i en hjælpeløs situation (f.eks. sovende). I Finkelhors (1980) undersøgelse af seksualitet mellem søskende blev der i 25% af tilfældene rapporteret om en eller anden form for tvang (det kunne være fysisk magt, trusler om magt eller begge). I denne undersøgelse skelner han ikke mellem seksuelle lege og overgreb, men fremkommer på baggrund af undersøgelsen med forslag til, hvordan man kan skelne. (Dette vil blive beskrevet senere i artiklen.)

I børns almindelige lege (ikke-seksuelle) vil der også forekomme magtanvendelse, manipulation og tyrannisering, og på baggrund af dette må man antage, at disse faktorer også kan gøre sig gældende i nogle børns almindelige seksuelle lege. Dette bekræftes i undersøgelserne ved, at det ikke er alle dem, der har oplevet manipulation eller magtanvendelse før eller under legen, der har oplevet den negativt, om end det gjorde sig gældende for en stor del af disse informanternes vedkommende.

Nogle børn har tilsyneladende ingen seksuelle oplevelser med andre børn i barndommen. Således besvarede 58% i Haugaard & Tilly (1988), 15% i Lamb & Coackley (1993) og 39% i Leitenberg et al. (1989), at de *ikke* havde erindringer om seksuelle lege før puberteten. Det kan ikke udelukkes at de har haft seksuelle lege, men har fortrængt eller glemte dem. Men det må antages, at når så stor en gruppe af informanter giver samstemmende svar, er det også udtryk for, at ikke alle børn udlever en seksualitet i forhold til andre børn. Det er dog interessant at ingen af de nævnte undersøgelser fremhæver dette forhold, men udelukkende fokuserer på de informanter, der beskriver seksuelle lege i barndommen.

På baggrund af dette kan det *ikke* konkluderes, at disse informanter ingen seksualitet har haft, men kun at de ikke har erindringer om en seksu-

alitet, der er blevet udlevet i forhold til andre børn. Dog må det antages at nogle af disse informanter ikke har udlevet en seksualitet i forhold til andre børn.

Undersøgelserne har ikke forholdt sig til eller spurgt om selvstimulation og/eller seksuelle fantasier.

De seksuelle leges udtryksform i skolealderen/præpuberteten

Lamb og Coakley (1993) opdelte i deres undersøgelse de seksuelle lege i 6 kategorier. Denne opdeling er gengivet her, fordi den giver et overblik over legenes udtryksform og samtidig tilsyneladende er dækkende for de seksuelle lege.

1. *Doktor-leg.* Legen tjener primært som en ramme, i hvilken børnene kan tage tøjet af og undersøge kroppen (primært genitalierne), og hvor dette er tilladt.

Eks.: Tre piger og én dreng på 7-8 år leger »doktor-leg« ved flere lejligheder over en periode. De skiftes til at være læge og patient, og der er altid noget galt med genitalierne, som undersøges ved berøringer. Legen er pirrende og ophidsende både på grund af berøringerne, men også på grund af hemmeligheden ved legen; den afsløres hverken til voksne eller andre børn.

2. *Blottelse:* Adskiller sig fra doktorlegen, idet der ikke er »laden-som-om« leg involveret i legen.

Eks.: Seks drenge mellem 8 og 11 år er gået op på høløftet, hvor de kan være uforstyrret. To af drengene tager deres tissemand frem og onanerer åbenlyst. Peter (10 år) synes det er sjovt og lidt pirrende at kigge på de andre, men vil ikke selv gøre det samme.

3. *Eksperimenter i stimulation:* Børnene udforsker stimulation af fysisk kontakt, specielt af genitalierne. Der vil ofte forekomme fysisk ophidselse (arousal).

Eks.: To piger på 8 år leger gentagne gange »bolle-leg«. De ligger ovenpå hinanden nogle gange med, andre gange uden tøj på. De laver rytmiske bevægelser og stønnelyde. Legen virker stimulerende og pirrende for begge piger.

4. *Kysse-lege.*

Eks.: To 11-årige piger skal være barnepiger. De inviterer to af drengene fra klassen over, »når børnene sover«. Efter indtagelse af slik og sodavand opdeler de sig i par, der eksperimenterer med kys og kæl

igennem 1-1½ time. Der er ikke berøringer af hverken bryster eller genitalier.

5. *Fantasi-seksuel-leg*: Børnene øver voksen-roller som forældre, elsker, chef-arbejder og også prostitueret. Disse lege svarer til doktor-legen, idet børnene tilsyneladende kun bruger legen som »undskyldning« for at udforske seksuel stimulation. Eks.: Imitation af voksen-sex, kærlighedsscener, kommerciel seksualitet og scener med tvang.

Eks.: »Vi var omkring 8 eller 9 år, da vi begyndte at lege far, mor og datter. Det var altid os tre. Først besluttede vi hvem der skulle være far, mor og datter. Så tog faderen og moderen tøjet af og havde samleje. Så var hun gravid et stykke tid, og jeg blev født. De kærtegnede mig og vaskede mine genitalier. Det var det bedste af det. Jeg var meget seksuelt ophidset når vi legede denne leg, og jeg fik ofte orgasme, når jeg blev vasket. Der var altid meget opmærksomhed omkring vask af genitalier.« (Eksemplet er fra Langfeldt, 1990, pp. 190-191, min oversættelse).

6. »*Andet*«. Lege der ikke passer ind i de ovenstående. Det kan f.eks. være fangelege, sex mellem dukker, synge sjofle sange. Disse lege har et seksuelt aspekt, men involverer ikke direkte informanten.

Eks.: To piger på 7-8 år er over en periode på 2-3 måneder optaget af at udarbejde tegneserier, hvori et meget vigtigt element altid er, at forældrene går ind i soveværelset og »boller«. Det er frække og forbudte tegninger, og pigerne er meget omhyggelige med at gemme tegningerne, så deres forældre ikke finder dem.

Børns udveksling af erfaringer

Børn vil også udveksle erfaringer. »*At the primary school level, exchanging information about sex between playmates becomes more pronounced.*« (Langfeldt 1990, p. 185). I hvilken udstrækning børn udveksler erfaringer, er der ikke foretaget decideret forskning omkring. Men det må antages at være relativt ofte, idet børn generelt udveksler erfaringer om livets oplevelser og spørgsmål. Det vil derfor være naturligt for børnene også at udveksle viden og erfaringer omkring seksualitet i de perioder, hvor dette optager børnenes bevidsthed. De Jong (1989) anfører at »*Much of sex education of this age comes from within the same sex peer group...*« (p. 272). Udveksling af seksuelle erfaringer kan både være direkte, hvor børnene fortæller hinanden om deres erfaringer, men det kan også være indirekte, hvor et barn igennem iagttagelse af et andet barn indhenter information.

Eks.: Søren (voksen) fortæller: »Da jeg var 7 år, var vi oppe på loftet. Niels hev pikken frem, det gjorde han tit, og begyndte at lege med den. På et tidspunkt siger han »Så, nu klør den allerede!«, og jeg tænkte; »hvad mener han med det?« Senere da jeg stod ude i buskadset alene og skulle tisse, legede jeg efterfølgende med min pik. Efter et stykke tid forstod jeg pludselig hvad Niels havde ment. Jeg var mange gange ude i buskadset den dag og de efterfølgende.«

Masturbation og fantasier

Stadig flere børn vil i 6-12 års alderen begynde at masturbere og meget tyder på, at børn inspirerer hinanden, både med hensyn til, hvordan man masturberer, men også hvordan man opnår orgasme. Ifølge Langfeldt (1990) er der en kønsforskel i masturbationsadfærden for børn i skolealderen, specielt med hensyn til opnåelse af orgasme, men han henviser ikke til videnskabelige undersøgelser af dette. »*It is reasonable to assume that more boys than girls at the age of 12-13 masturbate to orgasm because boys usually have more information about sex, their sexual language and labelling is more accurate and boys use sexuality in teasing and verbal duelling more than girls do.*« (p. 186). Ingen af de undersøgelser der er anvendt i denne artikel har forsket i, i hvilken udstrækning henholdsvis drenge og piger masturberer; hvor mange der gør det og hvor ofte.

Derudover kan børn også have seksuelle og/eller romantiske fantasier, men i hvilken udstrækning dette gør sig gældende og hvilket indhold fantasierne har, er også et uudforsket område.

Sammenfatning og diskussion af børns almindelige seksualitet

Børn har en seksualitet fra fødslen, og for drengenes vedkommende kan man konstatere erektion. Der er intet i forskningen, der tyder på, at piger ikke også skulle opleve ophidselse (arousal) allerede fra spædbarnsalderen (dette kan dog ikke bevises på grund af pigernes anatomi). Som barnet bliver ældre og dets motoriske evner øges, vil det begynde at undersøge sig selv ved berøringer og dermed også berøringer af genitalierne. Onani ses hos en del børn i førskolealderen, og nordiske undersøgelser tyder ikke på forskelle mellem kønnene, mens de amerikanske og engelske undersøgelser viser, at drenge masturberer oftere end piger.

Omkring tre-års alderen bliver børn både mere optaget af hinanden og af kønsforskelle. De mest almindelige former for interaktive sexlege er blottelse og se på andre børns og voksnes (specielt forældres) kønsdele. Derudover vil det i denne alder også være almindeligt med »bolle-lege« med eller uden tøj på og »doktor-lege«, hvor det under dække af legen

bliver »tilladt« visuelt og manuelt at undersøge et andet barns genitalier. Tilsyneladende er børn i førskolealderen mere optaget af at undersøge hinandens kroppe og genitalier end at undersøge seksuelle følelser, hvilket sker senere (Langfeldt 1990).

Omkring skolealderen er der intet, der tyder på en ikke-seksuel periode, latensalder som beskrevet af Freud. Når man i undersøgelser spørger voksne om seksuelle barndoms minder, beskriver alle de informanter, der har erindringer om dette, lege fra denne alder (6-12 år). Når informanterne i de retrospektive undersøgelser ikke beskriver seksuelle lege i førskolealderen, kan dette ikke tages som udtryk for at de ikke har haft seksuelle lege på dette tidspunkt. Det kan skyldes, at erindringer fra skolealderen er tydeligere end fra de tidligste barneår. Det kan også skyldes at sexlegene bliver mere avancerede på dette tidspunkt og derfor opleves mere betydningsfulde for den voksne, der ser det i retrospekt. Men på baggrund af dette kan man, som Rutter (1971) beskriver det, konkludere: »*The latency is accurate only in so far as it refers to heterosexual social activities rather than sexual interests.*« (p. 263).

De almindeligste seksuelle aktiviteter i skolealderen er kys, knus, blotelse og berøring af ikke-genital karakter. Derudover ses »bollelege« med og uden tøj på, »doktorlege«, hvor børnene udforsker hinandens genitalier visuelt eller manuelt og endelig er fælles masturbation også indenfor normalområdet.

Børnene kan udleve deres lege både med samme køn og det modsatte. Der er tilsyneladende en tendens til, at jo yngre barnet er, des større er sandsynligheden for, at det andet barn er af samme køn. Mænd giver i de retrospektive undersøgelser i mindre udstrækning end kvinder udtryk for homoseksuelle erfaringer i barndommen. Dette kan selvfølgelig skyldes realiteter; færre drenge har seksuelle erfaringer med andre drenge. Men en anden hypotese er, at det er mere skræmmende for drenge/mænd at indrømme, at de kan blive seksuelt opstemt af deres eget køn. I en tidlig alder kan drenge være bekymrede for om de er bøsser, hvorimod det er sjældent piger giver udtryk for bekymring om at være lesbiske. Drenge driller hinanden med homoseksualitet, og det er et almindeligt tema i verbale dueller mellem drenge (Langfeldt 1990). Når man i de retrospektive undersøgelser beder om beskrivelser af én seksuel leg med et andet/andre børn, er det derfor muligt at mænd i større udstrækning end kvinder vælger at beskrive heteroseksuelle lege. Det kunne være interessant hvis man undersøgte specifikt i forhold til både homoseksuelle og heteroseksuelle lege. En hypotese kunne være at drengene ikke ville adskille sig fra pigerne med hensyn til hyppigheden af seksuelle lege med samme køn.

Børn udlever almindeligvis deres seksuelle lege med jævnaldrende børn. I op mod 80% af tilfældene er det en ven, i 8-10% en bekendt og i 10-20% af tilfældene et familiemedlem (oftest søskende eller fætre/kusiner). Det er ikke almindeligt, at børn har seksuelle lege med fremmede børn. Det lader til, at seksuelle lege med søskende sker i en tidligere alder og sjældnere gentages end seksuelle lege med venner.

Der kan i legene forekomme manipulation, tyrannisering og magtanvendelse, men det er ikke så almindeligt, og bør give anledning til en større opmærksomhed fra voksnes side, idet disse faktorer også kan være indikatorer for overgreb (hvilket vil blive beskrevet senere).

Børn er allerede tidligt i barndommen (fra førskole-alderen) opmærksomme på, at seksuelle lege er lidt forbudte og bør holdes hemmelige for voksne. En stor del af informanterne i de beskrevne undersøgelser gav udtryk for aldrig tidligere at have afsløret legene. Dette gør det naturligvis svært for de voksne omkring børnene at være opmærksomme på, hvilken dynamik, form og indhold de seksuelle lege har.

Det kan konkluderes, at det er almindeligt at børn udlever en seksualitet, men det er også almindeligt, at de på intet tidspunkt i barndommen udviser seksuel aktivitet i samspil med andre børn. Således svarer mellem 15-58%, at de ingen erindringer har om seksuelle lege med andre børn før puberteten.

For de voksne, der kan genkalde sig seksuelle lege fra barndommen med ét eller flere børn, er det umiddelbart ikke noget, der har fyldt afgørende i barndomslivet. Tilsyneladende er det begrænset til relativt få oplevelser og indenfor afgrænsede perioder af deres barndom. Hvis man spurgte de samme børn om, hvor ofte de for drengenes vedkommende har leget 'røvere og soldater' og for pigernes vedkommende leget med dukker, vil disse lege tidsmæssigt optage en væsentlig større del af barnelivets lege. På den anden side er det muligt, at de seksuelle lege har fyldt mere i barnets bevidsthed på grund af den hemmelighedsfulde karakter de seksuelle lege har haft, om end de har været afgrænset i tid og antal gange.

Kliniske erfaringer med voksne viser, at det kan have stor betydning for den voksnes seksuelle fantasier og seksualitet, hvilke seksuelle lege og fantasier man har haft i barndommen. De få undersøgelser (Leitenberg et al., 1989; Greenwald et al. 1989 Finkelhor 1989), der er foretaget af dette område, bekræfter ikke umiddelbart denne erfaring. »*The results indicate that having or not having a sexual experience with an other child during preadolescence and/or early adolescence had no obvious beneficial or harmful effect on later sexual behavior and adjustment for either men or women.*« (Leitenberg et al. 1989, p. 311). I undersøgelsen har man sammenlignet informanter med og uden seksuelle erfaringer fra barndommen

i forhold til nuværende seksuel aktivitet og seksuelt selvværd. Der er ikke fundet forskelle mellem de to grupper. Men det er ikke undersøgt hvilken betydning de seksuelle erfaringer fra barndommen har haft for den enkeltes nuværende seksuelle adfærd eller fantasier. En hypotese kunne være, at en stærk og positiv seksuel oplevelse i barndommen f.eks. bliver anvendt som masturbationsfantasi i voksenlivet. Derved kan det få betydning for den enkelte, hvilke seksuelle oplevelser han/hun har haft i barndommen. Langfeldt (1990) antager, at det har stor betydning for den voksnes seksualitet, hvilke seksuelle barndomserfaringer den enkelte har haft. Men tilsyneladende er der heller ikke på dette område foretaget decideret forskning, og der kan derfor ikke drages endelige konklusioner.

Hvornår opleves børns indbyrdes seksualitet som overgreb/udnyttelse?

Gray et al. (1999) anslår på baggrund af oplysninger fra 'child protective services', at omkring 40% af seksuelle overgreb på børn bliver begået af unge under 20 år og børn under 13 år udfører mellem 13-18% af disse overgreb på andre børn. Om tallene vil være tilsvarende høje i Danmark kan ikke siges på nuværende tidspunkt, men kliniske erfaringer viser en tendens til, at der i højere grad end tidligere opdages seksuelle overgreb, hvor krænkeren er et barn.

Mange undersøgelser (Finkelhor 1980; Friedrich et al. 1992; De Jong 1989; Gill 1993; Lamb og Coackley 1993) viser at seksuelle lege mellem børn har større mulighed for at blive oplevet negativt af den ene af parterne, hvis aldersforskellen mellem børnene er stor. Man anslår at når aldersforskellen er 5 år eller mere, vil den yngste oftest opleve legen negativ, og der er stor sandsynlighed for overgreb. I aldersforskellen ligger der en magtforinkel mellem børnene. Denne 5-års grænse kan være vildledende, idet både undersøgelser og kliniske erfaringer viser, at der ofte er en mindre aldersforinkel mellem offer og krænker. Både emotionelt og kognitivt udvikler barnet sig så hurtigt gennem hele barndommen, at jeg mener, at 5 år på ethvert tidspunkt vil være for højt. Jeg vil ikke opstille en aldersforinkel som kriterium, men mener de øvrige faktorer der er opstillet i undersøgelserne er dækkende, når man skal afklare om seksuelle lege mellem børn er eksperimenterende eller udnyttende.

Når der er tale om seksuelle overgreb mellem børn, vil der oftest være en magtforinkel mellem børnene, der kan give sig udtryk i status og/eller autoritetsforinkel. Hvis der har været vold eller trusler om vold før, under eller efter den seksuelle aktivitet, indikerer dette også overgreb. Endelig er den dynamik der ligger bag den seksuelle aktivitet væsentlig i spørgsmålet om seksuel leg kontra udnyttelse. Som tidligere beskrevet er de mest almindelige former for seksualitet for børn mellem 3-12 år blottelse,

berøringer samt undersøgelse af genitalier, og disse former for seksualitet huskes oftest positivt. Men der er nogle former for adfærd, som er meget ualmindelige, og som kun sjældent ses blandt børn. »*These tend to be those behaviors that are either more aggressive or more imitative of adult sexual behavior.*« (Friedrich et al. 1991, p. 462). Hvis den seksuelle aktivitet indeholder oralt, analt eller vaginalt samleje (eller forsøg på dette), indikerer det overgreb, og der er stor sandsynlighed for, at erindringerne for det ene eller begge børn er negative. Sidstnævnte former for seksuel aktivitet er meget ualmindeligt blandt førskole-børn og heller ikke almindeligt blandt skolebørn. I den svenske undersøgelse af børnehavebørns seksuelle adfærd anføres det at »...*there was no report of intrusion of sharp objects into the vagina or anus.*« (Lindblad et al. 1995, p. 573). Denne anmærkning er interessant, fordi denne undersøgelse netop undersøgte almindelige børns almindelige seksualitet i børnehaven.

Man kan opsummerende opstille følgende faktorer som man skal være opmærksom på i forhold til børns indbyrdes seksuelle aktivitet. Er den eksperimenterende eller udnyttende?

- Forskel i størrelse mellem børnene. Der kan være stor størrelsesforskel på børn med samme alder og størrelsen i sig selv kan være en magtfaktor.
- Forskel i status eller autoritet.
- Anvendelse af vold eller trusler.
- Indholdet i den seksuelle aktivitet: Sexleg kontra problematisk seksuel adfærd.

Eks.: To 7-årige drenge tvinger en jævnaldrende pige ind på drengetoiletet. Her binder de hende på ryggen, tager bukser og underbukser af hende. De forsøger efter tur at have samleje med hende, hvilket ikke lykkes. Efterfølgende truer de hende med tæv, hvis hun fortæller det til nogen.

Ofte vil der som i dette eksempel være flere af de ovennævnte faktorer, der gør sig gældende.

Hemmeligholdelse af den seksuelle aktivitet

Ifølge Lamb og Coackley (1993) fortæller børn, der har været udsat for overgreb fra et andet barns side sjældnere om dette til en voksen, end hvis de har været udsat for overgreb fra en voksen. Forfatterne henviser til et upubliceret manuskript af Lamb og Newberger (1989), der viser at af de børn der var udsat for overgreb fra en voksens side, fortalte halvdelen af børnene det direkte til en anden voksen, mens de børn der var udsat for overgreb fra et andet barn eller ung i første omgang kun fortalte om det til en voksen i 14% af tilfældene. Dette var uafhængig af krænkerens tru-

sler eller anvendelse af magt.

Forklaringen på dette mener Lamb og Coackley (1993) skal findes i, at barnet måske selv er i tvivl om, hvorvidt det er blevet udnyttet eller ej. Forløbet er måske startet som leg, hvor barnet (offeret) i første omgang invilligede i deltagelse og senere blev »legen« krænkende. Barnet kan således have en større følelse af ansvar, hvilket kan forhindre ham/hende i at fortælle om det.

Eks.: En 13-årig dreng beder sin stedsøster på 7 år om at gå med op på loftet og se noget sjovt og spændende. Da de er kommet op på loftet trækker han bukserne ned og hans penis er erigeret. Pigen er optaget af dette fænomen, og han beder hende om at røre ved den. Pigen har ikke lyst til det, men gør det fordi hun er glad for sin storebror, og de normalt har sjove lege sammen. Han beder hende om at tage hans penis i munden, hvorefter pigen løber ned fra loftet. Hun fortæller ikke om episoden, selvom hun følte sig krænket og meget dårligt tilpas efterfølgende. Hun har et godt og tillidsfuldt forhold til sin mor, men fortæller først om episoden 6 år senere til en veninde i forbindelse med, at de i skolen har emne om seksuelle overgreb.

Seksuelle overgreb mellem søskende

Som tidligere beskrevet er det relativt almindeligt med seksuelle lege imellem søskende (mellem 10-20% oplyser om dette). Men det er også almindeligt, at der forekommer seksuelle overgreb i den seksuelle aktivitet søskende imellem. Således angiver Johnson (1988 og 1989), at af de børnekrænkere (4-12 år) han undersøgte var 46% af drengene og 54% af pigerne involverede i søskende incest.

I Finkelhors (1980) undersøgelse viste det sig, at mindst en fjerdedel af de seksuelle oplevelser med søskende havde en udnyttende kvalitet over sig. Endvidere var det de børn, der oplevede de seksuelle lege mest udnyttende, der var mest stille med det. *»Not a single child who had been involved in sex with a much older sibling confided it to anyone...for those with exploitative experience, the pain of secrecy was added to whatever unpleasantness the experience itself involved.«* (Ibid p. 181). Det lader således til, at børn der udsættes for seksuelle overgreb fra en bror/søster i mindre udstrækning fortæller om det. Endvidere lader Johnsons (1989) undersøgelse til, at piger, der krænker andre børn, vælger søskende (eller andre tætte familiemedlemmer), hvis de har mulighed for det. Dette kunne være en af forklaringerne på, at der tilsyneladende er færre piger end drenge, der krænker, – der er mindre sandsynlighed for, at deres offer fortæller om det. I Johnsons undersøgelse var der således 21,6% piger og 78,4% drenge og i Gray et al.s (1999) undersøgelse var der 35% piger og 65% drenge. En anden hypotese er, at der reelt er færre piger, der seksuelt krænker andre børn, og derfor er der også færre, der henvises til behandling.

Forskelle på børns seksualitet, hvis de har været udsat for seksuelle overgreb, generel omsorgssvigt sammenlignet med en kontrolgruppe

Børn, der har været udsat for seksuelle overgreb, udviser mange forskellige adfærdsproblemer (svarende til de symptomer børn viser ved generel omsorgssvigt), men øget og avanceret seksuel adfærd er mere karakteristisk for seksuelt udnyttede børn. Børn der krænker andre børn vil ofte selv have været udsat for seksuelle overgreb. I en undersøgelse af Gray og Pithers (1993) havde 70,6% af de præpubertetsbørn, der seksuelt havde krænket et andet barn, selv været udsat for seksuelle overgreb tidligere.

I Johnsons (1988) undersøgelse er der en tydelig tendens til, at jo yngre en dreng er, når han krænker et andet barn, jo større sandsynlighed er der for, at han selv har været udsat for seksuelle overgreb. Således havde 72% af de 4-6 årige drengekrænker selv været udsat for seksuelle overgreb, mens det kun var 42% af de 7-10 årige og 35% af de 11-12 årige. Johnson (1989) undersøgte endvidere piger (i alt 13), der havde krænket andre børn. Pigerne havde *alle* selv været udsat for seksuelle overgreb tidligere.

Gray et al. (1999) undersøgte 6-12-årige børn, der havde deltaget i udviklingsmæssigt uventet seksuel adfærd (heriblandt overgreb på andre børn, blottelse og masturbation på offentlige steder og seksuelle handlinger med dyr). Den mest almindelige form for omsorgssvigt børnene havde oplevet var seksuelle overgreb, idet 93% af pigerne og 78% af drengene havde været udsat for dette.

Deblinger et al. (1989) har foretaget en undersøgelse af børn, der var indlagt på en børnepsykiatrisk afdeling. De sammenlignede børn, der havde været udsat for seksuelt misbrug, fysisk misbrug og ikke misbrugte børn. 30% af de seksuelt misbrugte børn var seksuelt krænkende overfor andre børn. Dette sammenlignet med, at 10,3% af de fysisk misbrugte og 3,4% af de ikke-misbrugte havde foretaget seksuelle overgreb. Seksualiserende adfærd viste sig også i væsentlig højere udstrækning for de seksuelt misbrugte børn, end for de to andre grupper (62,1% overfor 17,2% og 3,4%).

Friedrich et al. (1992) peger ligeledes på at »...*sexual behavior is evident at greater levels in sexually abused children, and sexual abuse provides a precocious introduction to adult sexual behavior.*« Det lader dog til i samme undersøgelse, at seksuelt udnyttede piger i 7-12 års alderen er mere seksuelt hæmmede, mens seksuelt udnyttede drenge i samme alder er mere seksuelt udadagerende sammenlignet med piger og drenge, der ikke har været udsat for seksuelle overgreb.

Selvdestruktiv seksuel adfærd

Masturbation er en almindelig adfærd hos børn. Men hvis masturbationen enten er obsessiv, uden nydelse eller på en måde der giver smerte, er det meget ualmindeligt (Lindblad et al. 1995). Det kan være udtryk for virkelighedsflugt eller at den smerte barnet påfører sig selv er mindre, end de oplevelser og tanker barnet har. Det vil sige at barnet forsøger at omdanne en uhåndgribelig, uudholdelig emotionel smerte til en konkret fysisk smerte.

»...in our study not only the uncommon behaviors but also most of the more common behaviors – with the exception of masturbation and clinging body contact – were not correlated with behavioral disturbance.« (Lindblad 1995, p. 575). Det fremgår ikke af denne undersøgelse om nogle af børnene er eller har været udsat for seksuelle overgreb, idet undersøgelsen er foretaget på en normalpopulation, hvoraf nogle har adfærdsforstyrrelser. Men det gør sig tilsyneladende gældende, at børn udsat for omsorgssvigt (fysisk, psykisk og/eller seksuelt) oftere vil udvise en anderledes masturbationsadfærd end børn, der ikke udsættes for omsorgssvigt. Deres masturbation kan være hyppigere, den kan være tvangspræget og/eller uden nydelse, måske decideret smertefuld.

Børns viden om seksualitet

Noget forskning (Gordon et al. 1990) tyder på, at børns viden om seksualitet *ikke* bliver større, selvom de har været udsat for seksuelle overgreb. I ovennævnte undersøgelse interviewede man børn i 2-7 års alderen, hvoraf én gruppe havde været udsat for seksuelle overgreb, og den anden gruppe var en kontrolgruppe. Børnene blev vist billeder, der var taget fra undervisningsmateriale for denne aldersgruppe, og de blev stillet strukturerede spørgsmål ved hvert billede. Der var tilsyneladende ingen forskel i den viden de to grupper havde om seksualitet. Man havde forventet, at de børn, der havde været udsat for seksuelle overgreb, ville have større viden om voksnes seksuelle adfærd. Til gengæld gav 50% af disse børn usædvanlige svar, der primært var udtryk for følelsesmæssigt stress. Et eksempel er en 4-årigs reaktion på et billede, hvor en far lægger et barn i seng. »That's daddy getting me. He sees me asleep with a doll. He wants me to wake up and do things. Daddy is mean. I Don't love him.« (Gordon et al. 1990, p. 256). Ingen fra kontrolgruppen gav tilsvarende svar.

Dette kunne give anledning til, at børn der har været udsat for seksuelle overgreb informeres mere uddybende om seksuelle emner. Dette i højere grad end, hvad der normalt er passende for barnets aldersgruppe. Barnet har udover den traumatiske oplevelse i sig selv også problemer med at sætte oplevelsen ind i en meningsfuld sammenhæng, idet det ikke har en viden om og forståelse af voksenseksualiteten.

Fremtidig forskning

Det er slående hvor lidt der internationalt er skrevet om og forsket i børns almindelige seksuelle adfærd, specielt når man sammenligner med hvor meget der er skrevet om og forsket i børns ikke almindelige seksualitet, der specielt fokuserer på børns seksuelle adfærd, hvis de har været udsat for seksuelle overgreb.

Der er tilsyneladende ikke foretaget omfattende dansk forskning om børns normale seksualitet, og de danske bøger der findes på markedet er af mere uvidenskabelig karakter og med forældre som primær målgruppe (Johansen 1998; Risør 1992; Rasmussen 1992; Ernst 1979).

Denne artikel har derfor taget udgangspunkt i udenlandske undersøgelser, hvoraf størstedelen er amerikanske. Det er oplagt, at der er store kulturelle forskelle mellem Danmark og USA, og dette vil formentlig også afspejle sig i den udtryksform børnenes seksualitet får. »*It is most probable that cultural differences in sexual attitudes may influence the expression, observation, and reporting of sexual behavior.*« (Lindblad et al. 1995, p. 574). Det må derfor antages, at nogle af konklusionerne i denne artikel ville have været anderledes, hvis den forskning der er henvist til var foretaget på en dansk population. Undervejs i artiklen er der blevet anført specifikke områder, der tilsyneladende er underdokumenterede forskningsmæssigt, og det skal her opsummeres kort:

- Hvilken udtryksform og frekvens har danske børns seksualitet:
 - Interaktivt: Hvilke lege? Hvilket andet barn (ven, søskende, bekendt)? Er det homoseksuelle eller heteroseksuelle lege?
 - Selvstimulerende: Hvor ofte masturberer børn, er det afgrænset i tid og sted? Hvornår opnår barnet/den unge orgasme ved masturbation?
 - Seksuelle fantasier: I hvilken udstrækning anvender børn disse, og hvilket indhold har de?
 - Er der forskelle på drenge og piger i forhold til ovenstående områder?
- Hvilke adfærdsmæssige forskelle (heriblandt seksuelle) udviser børn udsat for seksuelle overgreb, anden omsorgssvigt sammenlignet med en kontrolgruppe?
- Hvilken betydning har positive seksuelle erfaringer fra barndommen for den voksnes seksualitet?
- Er der forskelle i den voksnes seksualitet afhængig af, om man har erindringer om seksuelle lege i barndommen, eller man ingen erindringer har om dette?

LITTERATUR

- DE JONG, A.R. (1989): Sexual Interactions Among Siblings and Cousins: Experimentation or Exploitation? *Child Abuse and Neglect*. Vol. 13, pp. 271-279.
- DEBLINGER, E.; MCLEER, S.V.; ATKINS, M.S.; RALPHE, D. & FOA, E. (1989): Post-traumatic Stress in Sexually Abused, Physically Abused and Nonabused Children. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 13, pp. 403-408.
- ERNST, N. (1979): *Børns sexuelle udvikling*. Munksgaard.
- FINKELHOR, D. (1980): Sex Among Siblings: A Survey on Prevalence, Variety and Effects. *Archives of Sexual Behavior*. Vol. 9, no. 3 pp. 171-194.
- FRIEDRICH, W.N.; GRAMBSCH, P.; BROUGHTON, D.; KUIPER, J. & BEILKE, R.L. (1991): Normative Sexual Behavior in Children. *Pediatrics* Vol. 88, no. 3 pp. 456-464.
- FRIEDRICH, W.N.; GRAMBSCH, P.; DAMON, L.; KOVEROLA, C.; WOLFE, V.; HEWITT, S.K.; LANG, R.A. & BROUGHTON, D. (1992): Child Sexual Behavior Inventory: Normative and Clinical Comparisons. *Psychological Assessment* vol. 4, no. 3, pp. 303-311.
- FRIEDRICH, W.N. (1993): Sexual Victimization and Sexual Behavior in Children: A Review of Recent Literature. *Child Abuse and Neglect*, vol. 17, pp. 59-66.
- GALENSON, E. (1990): Observation of early infantile sexual and erotic development. In M.E. Perry, (Ed.), *Handbook of Sexology, Vol 7: Childhood and Adolescent Sexology*, pp. 169-178.
- GILL, E. (1993): Aldersrelevant sexleg versus problematisk sexuel adfærd. I *Sexualized Children Assessment and Treatment of Sexualized Children and Children who Molest*.
- GILL, M. & TUTTY, L.M. (1999): Male Survivors of Childhood Sexual Abuse: A Qualitative Study and Issues for Clinical Considerations. *Journal of Child Abuse*. Vol. 7, no. 3 pp. 19-33.
- GORDON, B. N.; SCHROEDER, C.S. & ABRAMS, M. (1990): Children's Knowledge of Sexuality: A Comparison of Sexually Abused and Nonabused Children. *Amer. J. Orthopsychiat*. 60 (2), pp. 250-257.
- GRAY, A. & PITHERS, W.D (1993): Relapse prevention with sexually aggressive adolescents and children: Expanding treatment and supervision. In H.E. Barbaree, W. L. Marshall & S. Hudson (Eds.): *The Juvenile Sex offender*; pp. 289-319. New York: Guilford.
- GRAY, A.; PITHERS, W.D.; BUSCONI, A. & HOUCHEMS, P. (1999): Developmental and Etiological Characteristics of Children with Behavioral Problems: Treatment Implications. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 23, no. 6, pp. 601-621
- GREENWALD, E. & LEITENBERG, H. (1989): Long-term Effects of Sexual Experiences with Siblings and Nonsiblings During Childhood. *Archives of Sexual Behavior* Vol. 18, no. 5, pp. 389-399.
- HAUGAARD, J.J. & TILLY, C. (1988): Characteristics Predicting Children's Responses to Sexual Encounters with Other Children. *Child Abuse and Neglect* Vol. 12. pp 209-218.
- HEIMAN, M.L.; LEIBLUM, S.; ESQUILIN, S.C. & PALLITTO, L.M. (1998): A Comparative Survey of Beliefs about »Normal« Childhood Sexual Behaviors. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 22, no. 4, pp. 289-304.
- JOHANSEN, B. D. (1998): Grib Chancen, – tal med dit barn om sex og seksualitet. L & R FAKTA.
- JOHNSON, T.C. (1988): Child Perpetrators: Children who Molest other Children. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 12, pp. 219-229.
- JOHNSON, T.C. (1989): Female Child Perpetrators: Children who Molest other Children. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 13, pp. 571-585.
- LAMB, S. & COAKLEY, M. (1993): »Normal« Childhood Sexual Play and Games: Differentiating Play from Abuse. *Child Abuse and Neglect* vol.17, pp. 515-526.

- LANGFELDT, T. (1986): *Det må du godt – om børns seksualitet*. Mallings.
- LANGFELDT, T. (1990): Early childhood and juvenile sexuality, development and problems. In M.E. Perry, (Ed.), *Handbook of Sexology, Vol 7: Childhood and Adolescent Sexology*, pp. 179-200.
- LARSSON, I.; GUSTAFSSON, P.A.; LINDBLAD, F. & LUNDIN, B. (1994): *Är det normalt eller...? Om förskolebarns sexuella beteende, vuxnas attitüde och nya forskningsresultat*. Allmänna Barnhuset.
- LEITENBERG, H.; GREENWALD, E. & TARRAN, M.J. (1989): The Relation between Sexual Activity Among Children During Adolescence and/or Early Adolescence and Sexual Behavior and Sexual Adjustment in Young Adulthood. *Archives of Sexual Behavior*. Vol 18, no. 4, pp. 299-313.
- LINDBLAD, G.; GUSTAFSSON, P.A.; LARSSON, I. & LUNDIN, B. (1995): Preschooler's Sexual Behavior at Daycare Centers: An Epidemiological study. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 19, No. 5, pp. 569-577.
- RASMUSSEN, J (1992): *hele og FRIE børn*. Atikka.
- RISØR, O. (1992): Små børn er også seksuelle. Foreningen for familieplanlægning. Publikation nr. 10.
- ROSENFELD, A.; BAILEY, R.; SIEGEL, B & BAILEY, G. (1986): Determining Incestuous Contact between Parent and Child: Frequency of Children Touching Parents' Genitals in a Nonclinical Population. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 25, 4, pp. 481-484.
- RUTTER, M. (1971): Normal Psychosexual Development. *J. Child Psychol. Psychiat.* Vol 11, pp. 259-283 .
- WELLS, R.D.; MCCANN, J.; ADAMS, J.; VORIS, J. & ENSIGN, J. (1995): Emotional, Behavioral and physical Symptoms Reported by Parents of Sexually abused, nonabused and Allegedly Abused Prepubescent Females. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 19, no. 2, pp. 155-163.